

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІЛЮСТРАЦІЇ ДИТЯЧОЇ КНИГИ**Юлія Федіна**

Київ

В статті висвітлено роль та виховні можливості ілюстрованих книг для дітей. Представлено різні погляди науковців у галузі видавництва дитячої літератури. Розкрито поняття «ілюстрація» та виділено значення «знаків-ілюстрацій» у книжках для дітей. Прослідковано вплив настрою малюнка, який передає художник-ілюстратор на особливості його сприймання в дошкільників. Звернено увагу на пізнавальний, естетичний і виховний потенціал книжкової графіки для дітей та особливості роботи художників ілюстраторів. У статті виділено педагогічні та мистецькі вимоги до ілюстрування дитячих книг. Акцентовано увагу на тому, що підбір ілюстрацій для дітей вимагає ретельної підготовки та уважного ставлення до самих дітей. Визначено, що зацікавити дітей книжковою графікою можливо за умови систематичної та системної роботи з ними.

Ключові слова: потенціал, книжкова графіка, ілюстрація, ілюстративний матеріал, художник-ілюстратор, дитяча книга, видавництво.

Розвиток цивілізаційних процесів ХХІ століття зумовлює тенденції до інтенсивної інформатизації суспільства, комп'ютеризації дозвілля підростаючого покоління та розвитку розважального телебачення. За таких умов спостерігається зниження інтересу до книги в дитячому середовищі. Це ускладнює прилучення дітей до світу літератури, ілюстрації, а через неї-до фундаментальних цінностей культури.

Хотілося б, щоб виховні можливості дитячої книги, її здатність впливати на формування юної особистості і ступінь цього впливу не втрачали своєї вагомості у суспільстві і їх, на мою думку, можна справедливо вважати підсумковою оцінкою творчих зусиль письменника і художника-дизайнера, а отже,-основною метою співпраці митців графічної і літературної сфер, діяльність яких спрямована на потреби маленького читача.

С. Маршак стверджував: «У кожній книзі для дітей, особливо для маленьких,-два автори. Один із них письменник, другий художник».

Художник-ілюстратор, насамперед, глибоко осмислює задум автора, має добре знати час, описаний у творі, характери героїв, їхній зовнішній вигляд, побут, одяг, речі і т. ін., щоб ілюстрація цілком відповідала ідеї твору.

Період дошкільного дитинства-один з найсприятливіших етапів у спілкуванні дітей з образотворчим мистецтвом, у розвитку у них здібностей до образотворчої діяльності.

Дослідженню проблем і досягнень у галузі видавництва дитячої літератури присвячені праці О. Авраменко, М. Таранова, Е. Ганкіної, Ю. Молок, Ю. Белічко, В. Косоногової, І. Слободянюк. Е. Огар визначив основні тенденції та чинники формування національного репертуару дитячої книги, обґрунтовував функціонально-комунікативні характеристики сучасної української книги для дітей, її суголосності зі світом сучасного дитинства [6]. Н. Вернигора (2004) здійснив аналіз проблеми книговидавання для дітей, зокрема йдеться про найменшу вікову групу, проблеми стандартизації видань для дитячої аудиторії, редакційного процесу та поліграфічного виконання [2]. Н. Шевченко (2005) виконав аналіз гендерних аспектів текстових і зображувальних матеріалів у виданнях для дітей [5]. С. Антонова (1995) описувала особливості редакторської підготовки видавництва книги у всіх її аспектах [1].

Ілюстрація (від лат. Illustration-освітлення)-наочне зображення, пояснення за допомогою наочних прикладів; зображення, що супроводжує й доповнює текст, галузь образотворчого мистецтва, пов'язана з образним тлумаченням літературного твору.

За Г. Сухоруковою, книжкова ілюстрація-це зображення, яке пояснює чи доповнює будь-який текст, його зображувальне та візуальне тлумачення.

Сфера ілюстрації у дитячих виданнях є надзвичайно розвинутою і цікавою. У книжках для наймолодших читачів, які лише починають опановувати техніку читання, саме ілюстрація із закладеним у неї змістом становить найважливіше джерело і водночас канал інформації.

Роль книги в процесі формування дитини переоцінити неможливо. Книга спрямовує її природну допитливість, розвиває її і поглиблює, відповідає на тисячі запитань, що виникають в її уяві. Необхідність ілюстрацій у книзі для дітей, її значна важливість ні в кого не викликає сумнівів. Саме прагнення до синтезу всіх можливостей слова і зображення визначає характерну рису сучасної дитячої книги.

Велика роль книжкової ілюстрації і в розкритті ідейно-художньої своєрідності літературного твору, розуміння літературного тексту. Оскільки художник-ілюстратор в дитячій книзі виступає як творець і співавтор письменника, він не просто відображає у своїх малюнках світ літературного твору, але і дає трактування, зорову інтерпретацію, своє розуміння подій і образів.

Призначення та функції ілюстративного матеріалу у дитячій книжці є різноманітними. У дидактичному, або пізнавальному плані зображення може пояснювати, унаочнювати окремі фрагменти текстового повідомлення, наголошувати на особливо важливих речах, на зоровому рівні розширювати і поглиблювати уявлення дитини про навколишню дійсність, розвивати спостережливість, кмітливість тощо.

Поряд з цим надто важливим у книжках для дітей є естетичне навантаження знаків-ілюстрацій: вони мають збуджувати естетичну уяву дитини, формувати відчуття кольору, форми, гармонії, ритму, пропорції, прилучати її до культури мистецтва загалом і книжкового, зокрема.

Малюнки, ілюстрації до літературних творів (казок, байок, оповідань, віршів) допомагають дітям краще зрозуміти і запам'ятати їх зміст, чіткіше уявити образи, зовнішній вигляд героїв.

Особливого значення набуває в малюнках для дитячої книги настрої, який вони передають. Різні його відтінки (сумні, веселі, іронічні, серйозні) легко сприймаються через малюнки, підказуючи читачеві, як слід ставитися до того чи іншого героя, того чи іншого вчинку, представленого в книзі. Відомо, що в певному віці (дошкільний, молодший шкільний) діти погано розуміють підтекст викладу. І тут малюнок може допомогти читачеві вловити тонкощі, нюанси змісту.

Ілюстрація в книзі, де зміст передає текст, виконує пізнавальну, виховну, естетичну, компенсуючу функції.

Головним чинником, що досить вигідно вирізняє книжкову продукцію для дітей з-поміж великої кількості цікавих інформаційних джерел, здатних знаходити і зберігати інформацію, є те, що книжку можна тримати в руках, власноруч перегортати сторінки, відчувати на дотик об'єм і розмір, якість паперу тощо. Для дитини, котра лише починає розвивати свої творчі здібності, таке живе спілкування дуже корисне й незамінне.

Пізнавальна функція забезпечується за допомогою відображення в ілюстраціях реалій навколишнього світу, які сприяють впізнаваності предметів і явищ.

Виховна функція забезпечується зв'язком ілюстрацій з виховною ідеєю, що становить основу змісту книги. Ті чи інші оцінювальні моменти, відображені в ілюстрації, більш чітко розуміються читачем, ніж з тексту, впливаючи на емоційну сферу особистості через зорове сприйняття, формуючи тим самим певне ставлення до героїв і їх вчинків. Тут ілюстрація підказує дитині загальну оцінку ситуації незалежно від того, як ця ситуація представлена в тексті книги.

Крім того, виховна функція реалізується за рахунок показу не завжди зрозумілих з

тексту зв'язків між явищами і особами, допомагає визначити власне місце в тих чи інших процесах. Малюнок може допомогти читачеві розставити акценти, зрозуміти суть описаної події.

У зв'язку з цим, В. Белінський писав: «Подивіться, які жадібні діти до картинок! Вони готові прочитати самий сухий і нудний текст, аби тільки він пояснив їм зміст картинки».

Як засіб виховання і навчання дітей розглядав ілюстрації К. Ушинський, підкреслюючи необхідність відображення в них пізнавального і художнього початків. Останнє пов'язано з виконанням ілюстраціями естетичних функцій.

Естетична функція ілюстрації визначається якістю її виконання, і тут важливим критерієм оцінки стає критерій художності. Багато чудових художників реалізували свій талант саме в дитячій книзі, яка тим самим прилучала читачів до галузі високого мистецтва.

Однак поряд з яскравими, високохудожніми виданнями можна бачити і велику кількість сірих нецікавих книжок для дітей, оформлення яких недбале, невиразне, не враховує специфіку читацької адреси. Такі видання не відповідають найважливішому критерію редакторської оцінки ілюстрацій-критерію художньої цінності видання.

Допоміжна функція ілюстрацій пов'язана з можливістю зображення розширити розуміння тексту, показати частину в межах цілого або, навпаки, уявити ціле за складовими частинами. Крім того, ілюстрації сприяють формуванню у читача додаткових переживань, які розширюють можливості впливу книг для дітей на емоційну сферу особистості, власне, зацікавлюють дитину, «затягують» її у світ подій, що відбуваються у творі.

Знаючи, які функції виконує ілюстрація дитячої книги та особливості її сприймання дітьми дошкільного віку, були розроблені педагогічні і мистецькі вимоги до ілюстрування дитячих книг:

1. Тісний зв'язок малюнка зі змістом літературного твору, образне, реалістичне розкриття його ідей, явищ життя, опора на образність дитячого мислення, відповідність ілюстрації жанру літературного твору.

2. Реалістичний і динамічний характер малюнка, чіткість його контурів, яка дає гарне відмежування предметів від простору.

3. Емоційна жвавість, веселість, динамічність образів у малюнку, використання художником рухів у малюнку, жестів героїв.

4. Яскравий колорит малюнка, в якому поєднання кольорів може бути реалістичним або казковим.

5. Простота та чіткість композиції, розташування головних героїв в центрі і на передньому плані, на задньому плані-оточення нейтральне, яке не відволікає увагу дитини.

Зацікавити дітей книжковою графікою можна лише в тому випадку, якщо систематично розглядати з ними ілюстрації.

Підготовка ілюстрацій для дітей вимагає уважного ставлення до самих дітей. Редактор повинен дбати про те, щоб інтерпретаційна концепція художника була оригінальною. Неповторним і свіжим, наприклад, є художній образ книжки «Золотий павучок» І. Малковича, запропонований талановитою художницею К. Штанько. І автор, і оформлювач не пішли традиційним, збитим шляхом, коли твір про Різдво чи Великдень обов'язково будується на «сільському» сюжеті і супроводжується штампованими зображеннями реалій села: хата під стріхою, майже патріархальне життя. Ця «Різдвяна історія» проінтерпретована через реалії міського життя, атрибутика якого зрозуміла більшості сучасних дітей.

Ціла плеяда художників присвятила свій талант мистецтву дитячої книги. Всі ми з дитинства пам'ятаємо Володимира Сутеева і його «Хто сказав няв?», «Айболить», «Мішок яблук», «Ялинку», «Крихітка енота» та інші книги Володимира Конашевича, і його дивовижні ілюстрації до «тараканіще», «чудо- дерева» Корнія Чуковського, «От який неухажний» С. Маршака та інших творів.

Малюнки В. Горяєва сприяють сприйняттю віршів А. Барто; Лемкуль, ілюстрував

твори С. Михалкова, що допомагає дітям уточнити їхні словесні образи; завжди викличуть і добру посмішку і радісний сміх дітей ілюстрації В. Конашевича до казок К. Чуковського; не залишать байдужими яскраві ілюстрації Ю. Васнецова до народних казок; змусять дитини задуматися проникливі замальовки Є. Чарушина.

До цих пір попитом користуються книги з ілюстраціями І. Білібіна та Ю. Васнецова. Техніку цих художників неможливо не впізнати. На їх ілюстраціях виросло не одне покоління дітей, а багато літературних та казкових персонажів навечно зберегли за собою образ, створений майстрами-класиками дитячої ілюстрації. Ці твори образотворчого мистецтва не застарівають навіть на порозі третього тисячоліття, тому ми радимо придбати книги з ілюстраціями цих художників для своєї дитини.

Українська дитяча книжка мусить бути конкурентоспроможною на світовому ринку, тим більше сьогодні, коли Україна прагне до співпраці з країнами Європи та світу!

Ну і, звичайно, дитяча книжка має дати більше можливостей для розвитку дитини в нашій державі, в умовах сучасного життя. Бо ж необхідність практичного розвитку даної сфери обумовлена ще й станом і темпом життя в сучасному світі, а також вихованням нового, сучасного, покоління.

Владислав Єрко український художник-ілюстратор, переможець багатьох художніх та книжкових виставок, володар численних нагород, найбільш відомий своєю співпрацею з дитячим видавництвом «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». Проілюстрована ним «Снігова королева» Ганса Христіана Андерсена завоювала гран-прі на всеукраїнському конкурсі «Книжка року-2000», титул «Найкраща дитяча книга-2006» у США, медаль Фонду Андерсена та чимало інших нагород. У 2004 році книжка «Казки Туманного Альбіону» оформлена художником отримала нагороду як «Книжка року-2003». Казкові ілюстрації Єрко це дивовижний всесвіт, який вабить та чарує. Його роботи можна роздивлятися годинами, адже вони сповнені яскравих деталей, які одразу можна не помітити. Дитячі книги проілюстровані художником заохочують дітей до читання, розвивають уяву та дарують задоволення від людської творчості.

На сьогодні Євгенія Гапчинська-це популярний живописець, який вважається найбільш високооплачуваною серед сучасних українських художників. Її стиль, мабуть, найближче підходить дітям, адже роботи Гапчинської дуже добрі, трішки наївні та щирі. Кожного року художниця робить чимало нових виставок в Україні та закордоном. Її роботи зберігаються в європейських музеях і приватних колекціях найвідоміших людей. У 2008 році Укрпошта ввела у обіг марки «Знаки зодіаку» авторства Євгенії Гапчинської, які неодмінно мають бути у колекціях маленьких філателістів. Найвідоміші ілюстрації дитячих книг художниці це-«Аліса в країні чудес» Льюїса Керрола (видавництво «Фоліо»), «Ліза та її сни» Івана Малковича (видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»). Невдовзі «Українафільм» готує випустити мультим з її персонажами.

Відомий книжковий графік, Кость Лавро, лауреат Шевченківської премії. Його роботи неодноразово входили до виставок дитячої книги у Болоньї, Братиславі, тощо. У своїх колоритних ілюстраціях художник наслідує український авангард 20-х років з елементами народного малярства. Його ілюстрації до книжки «Ніч перед Різдвом» Миколи Гоголя здобули численні нагороди та титули. Співпрацює з українськими видавництвами «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Розумна дитина» та популярним французьким дитячим журналом «Pomme d'Арі». Персонажі художника мають неповторні національні риси та стиль, який легко вирізнити серед інших. Класичні котики та зайчики Костя Лавра стали улюбленими мальованими персонажами багатьох українських дітей.

Катерина Штанко вважається одним з найуспішніших українських дитячих графіків. Має безліч нагород та дипломів за свої неповторні, яскраві ілюстрації. А зробила вона їх чимало, адже встигла оформити вже кілька десятків дитячих книг. Душа її пензля лежить до етнічних казок, ще у 80-х роках минулого століття проілюструвала «Фінські народні казки»,

«Норвежські народні казки». Її малюнки до книги видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»– «Сто казок» можуть викликати лише захват. Незабаром видавництво «Старий лев» випустить нову книжку з ілюстраціями Катерини Штанко «Слон на ім'я Гудзик» письменниці Лесі Ворониної. У її роботах дуже багато сонця та світла, мабуть саме тому вони вже давно полюбилися дітям України.

Ігор Баранько є провідним українським письменником і графіком визнаним в Україні та за кордоном. Основний напрямок його робіт жанр мальованої історії-український комікс. Його стрімкий стиль більш до вподоби підліткам, адже банд-десіне, манга подобається саме старшим дітям. Ще на початку 90-х художник випускає серію графічних новел, зокрема, «Повернення Мамая», «Святослав та вікінги», «Мамай-змієборець. Кіква». Він показує інший бік української культури, через захоплюючі карколомні пригоди. Відомий спільною роботою з Жаном-П'єром Діоннетом роботою над серією «Exterminateur 17». Ігор Баранько доклав руку і до створення серії про Сімпсонів в американському видавництві «Bongo Comics». Для видавництва «Slave Labor Graphics» художник намалював пригодницькі історії про вікінгів «Pifitos» та «Skaggy the Lost». Нещодавно розпочалися зйомки серіалу «Максим Оса» за твором художника.

Роль книжкової графіки у процесі формування дитини переоцінити неможливо. Книжка спрямовує його природну допитливість, розвиває її й поглиблює, відповідає на тисячі питань, що виникають у її уяві. Необхідність ілюстрацій у книзі для дітей, їх величезна важливість ні в кого не викликають сумнівів. Саме прагнення до синтезу всіх можливостей слова і зображення визначає характерну рису сучасної дитячої книжки.

Отже, велика роль книжкової ілюстрації у розкритті ідейно-художнього своєрідності літературного твору, розуміння літературного тексту. Оскільки художник-ілюстратор у дитячій книзі постає як творець і співавтор письменника, не просто відбиває у своїх малюнках світ літературного твору, але й дає трактування, зорову інтерпретацію, своє розуміння його подій й яскравих образів. Саме тому не можна не говорити про творчість видатних ілюстраторів дитячої книги і не знайомити дітей з багатством їхніх зображень.

Отже, безперечним є те, що кожна книжка має бути особливою не тільки за розміром, товщиною і формою, але і за її змістом та ілюстративним матеріалом-таке різноманіття буде сприяти розвитку неординарної актуальної особистості.

І тоді дитяча книга зможе бути сильним конкурентом низькопробним телевізійним дитячим програмам і шкідливим дитячим комп'ютерним іграм. А також зможе виховати неординарних, творчих, добрих, чуйних українців, які цінують своє рідне, знають собі ціну (в розумінні, що ця ціна висока), є високоосвіченими, розуміються на культурі і мистецтві.

Таким чином, книжкова ілюстрація як особливий вид образотворчого мистецтва робить величезний вплив на формування чуттєвого сприйняття світу, розвиває в дитині естетичну сприйнятливність, що виражається, перш за все, у прагненні до краси в усіх її проявах, формує художній смак, дає простір уяві й власної творчості дітей.

Література:

1. Антонова С. Книга для детей: вопросы типологии и издания / С. Антонова. – М. : Мир книги, 1995. – 96 с.
2. Вернигора Н. М. Література для дітей у ХХ столітті: жанрово-тематичний аспект / Н. М. Вернигора // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2004. – Т. 4. – С. 87-94.
3. Городенко Г. Г. Иллюстрация. Плакат. Лекции для студ. высш. уч. зав. / Г. Г. Городенко – М., 1981. – 47 с.
4. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки : навч. посіб. – Львів : Аз-Арт, 2002. – 158 с.

5. Шевченко Н. П. Гендерний аналіз текстів літератури для дітей: лексико-граматичний зріз мови / Н. П. Шевченко // Стиль і текст. – К. : Інститут журналістики, 2005. – Вип. 6.

6. Художники видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ababahalamaha.com.ua/uk/Category:Художники>

References:

1. Antonova S. Kniga dlya detey: voprosy tipologii i izdaniya / S. Antonova. – М. : Mir knigi, 1995. – 96 s.

2. Vernyghora N. M. Literatura dlja ditej u KhKh stolitti: zhanrovo-tematychnyj aspekt // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky. – К., 2004. – Т. 14. – S. 87-94.

3. Gorodenko G. G. Ilyustratsiya. Plakat. Lektsii dlya stud. vyssh. uch. zav. / G. G. Gorodenko – М., 1981. – 47 s.

4. Oghar E. I. Dytjacha knygha: problemy vydavnychoji pidgotovky : navch. posib. / E. I. Oghar – Ljviv : Az-Art, 2002. – 158 s.

5. Shevchenko N. P. Ghendernyj analiz tekstiv literatury dlja ditej: leksyko-ghramatychnyj zriz movy / N. P. Shevchenko // Stylj i tekst. – К. : Instytut zhurnalistyky, 2005. – Vyp. 6.

6. Khudozhnyky vydavnyctva «А-ВА-ВА-ГhА-ЛА-МА-ГhА» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ababahalamaha.com.ua/uk/Category:Khudozhnyky>

В статье освещена роль и воспитательные возможности иллюстрированных книг для детей. Представлены различные взгляды ученых в области издательства детской литературы. Раскрыто понятие «иллюстрация» и выделено значение «знаков-иллюстраций» в книгах для детей. Прослежены влияние настроения рисунка, который передает художник-иллюстратор особенности его восприятия у дошкольников. Обращено внимание на познавательный, эстетический и воспитательный потенциал книжной графики для детей и особенности работы художников иллюстраторов. В статье выделено педагогические и художественные требования к иллюстрированию детских книг. Акцентировано внимание на том, что подбор иллюстраций для детей требует тщательной подготовки и внимательного отношения к самим детям. Определено, что заинтересовать детей книжной графикой возможно при условии систематической и системной работы с ними.

Ключевые слова: потенциал, книжная графика, иллюстрация, иллюстративный материал, художник-иллюстратор, детская книга, издательство.

The article highlights the role of educational opportunities and picture books for children. Various views of scientists in the field of publishing children's literature. The concept of «illustration» and highlighted the importance of «signs artwork» in books for children. Followed influence mood picture that conveys illustrator features on its perception in preschool children. Attention is paid to the cognitive, aesthetic and educational potential of book design for kids and features the work of artists illustrators. The article highlighted educational and artistic requirements to illustrate children's books. The attention that the selection of illustrations for children requires careful preparation and careful attention to the children themselves. Determined that interest children book design possible with systematic and systemic work with them.

Key words: potential, books graphic, illustration, illustrative material, artist-illustrator, book for children, publishing house.